

JOANNA BŁASIOK
Politechnika Gdańska
e-mail: blasiok@pg.edu.pl
ORCID 0009-0006-6080-5400

KAMILA KOKOT-KANIKUŁA
Politechnika Gdańska
e-mail: kamila.kokot@pg.edu.pl
ORCID 0000-0002-3355-5198

REALIZACJA ZAŁOŻEŃ OTWARTEGO DOSTĘPU W POLSKICH CZASOPISMACH Z ZAKRESU BIBLIOLOGII I INFORMACJI NAUKOWEJ – ANALIZA ZA LATA 2019-2022

Joanna Błasiok pracuje w Bibliotece Politechniki Gdańskiej w Sekcji Obsługi Czytelnika na stanowisku starszego bibliotekarza. Ukończyła studia na kierunku Informacja Naukowa i Bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Wrocławskim – specjalność: biblioteki cyfrowe. W latach 2017-2024 zajmowała się problematyką prawa autorskiego w kontekście publikowania pełnych tekstów w Repozytorium Open Access, będącym częścią platformy MOST Wiedzy.

Kamila Kokot-Kanikuła pracuje w Bibliotece Politechniki Gdańskiej w Sekcji Budowy Zbiorów Cyfrowych i Multimedialnych na stanowisku starszego bibliotekarza. Jest absolwentką Instytutu Historycznego oraz Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Wrocławskim. Główne kierunki zainteresowań to starodruki, biblioteki cyfrowe, repozytoria instytucjonalne, Otwarte Zasoby Edukacyjne, Open Access i Open Data. W bibliotece pracuje na rzecz Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej i współtworzy bazę

polityk wydawniczych polskich czasopism naukowych znajdującą się na platformie MOST Wiedzy. Od kwietnia 2019 r. jest członkiem międzynarodowego zespołu ds. promocji Otwartych Zasobów Edukacyjnych: European Network of Open Education Librarians. W lipcu 2024 r. dołączyła do zespołu wolontariuszy w bazie Directory of Open Access Journals (DOAJ), jako Associate Editor. Jej głównym celem jako bibliotekarki i trenerki jest wspieranie społeczności akademickiej w efektywnym znajdowaniu takich źródeł naukowych, które ułatwiają prowadzenie wartościowych i rzetelnych badań.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliotekoznawstwo. Czasopisma. Informacja naukowa. Open Access. Polityka wydawnicza. Samoarchiwizacja.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Artykuł przedstawia wyniki czterech analiz, przeprowadzonych w latach 2019-2022, dotyczących polityk wydawniczych i praktyk redakcyjnych polskich czasopism z zakresu bibliologii i informacji naukowej. Szukano odpowiedzi na pytania: czy ich redaktorzy rozumieją zasady Open Access? Czy wykorzystują je do ustalania własnych polityk wydawniczych? **Metoda** – Do analizy wybrano 46 czasopism naukowych spośród 90 tytułów reprezentujących nauki bibliologiczne w bazie Arianta. Głównym źródłem informacji były strony WWW czasopism bądź wydawnictw naukowych oraz bezpośredni kontakt telefoniczny bądź mailowy z redakcjami czasopism. **Wnioski** – Badanie wykazało, że działania na rzecz otwartej komunikacji naukowej są szeroko wdrażane przez analizowane czasopisma – w 2022 r. aż 96% tytułów zapewniało otwarty dostęp do treści. Pomiędzy pierwszym a ostatnim badaniem, zaobserwowano zwiększenie liczby czasopism korzystających z licencji Creative Commons oraz poprawę infrastruktury.

WSTĘP

Otwarty dostęp do zasobów naukowych jest obecnie jednym z najważniejszych trendów w rozwoju komunikacji naukowej. Środowisko biblioteczne, od lat promujące idee otwartego upowszechniania wiedzy, było jednym z pierwszych i nadal jest jednym z najbardziej zagorzałych orędowników Open Access (OA). Organizacja licznych konferencji, warsztatów i spotkań związanych z otwartością w nauce na stałe wpisała się zestaw obowiązkowych działań bibliotek akademickich. Bibliotekarze aktywnie uczestniczą w propagowaniu idei otwartej nauki, a tworząc instytucjonalne repozytoria, jednocześnie zachęcają naukowców do korzystania z tzw. zielonej drogi, czyli deponowania w nich swoich artykułów, zgodnie z polityką wydawcy. Ostatnie lata przyniosły bibliotekom nową rolę w upowszechnianiu Open Science, bibliotekarze czynnie wspierają naukowców w korzystaniu z programów otwartego publikowania oraz w otwieraniu dostępu do danych badawczych.

Jednak czy działania te są wystarczające? Czy biblioteki, jako jednostki prowadzące działalność naukową oraz wydawniczą same stosują po-

lityki otwartości? Czy naukowe czasopisma bibliologiczne, w których publikowane są artykuły zachęcające do wykorzystywania zasad OA, stosują zalecenia, które propagują na swoich łamach? Starano się znaleźć odpowiedzi na powyższe pytania poprzez analizę polityk wydawniczych i praktyk redakcyjnych polskich czasopism z zakresu bibliologii i informacji naukowej.

METODA BADAŃ

Analizę oparto na wynikach uzyskanych poprzez wyszukanie w bazie Arianta (Arianta, 2005) czasopism posiadających oznaczenie dziedziny jako „bibliotekoznawstwo i informacja naukowa”¹. W maju 2019 r. w bazie znajdowało się ich 90. Po zastosowaniu filtra „tylko naukowe” otrzymano wynik 72 czasopism. Liczba ta w wyniku analizy każdego tytułu została zmniejszona do 46, ponieważ nie wszystkie z nich rzeczywiście były czasopismami naukowymi. Za czasopisma naukowe zostały uznane te tytuły, które deklarowały recenzowanie artykułów, w redakcji zasiadali pracownicy naukowcy oraz artykuły były opatrzone aparatem naukowym, tj. abstraktem, słowami kluczowymi, przypisami i bibliografią załącznikową.

Ostatecznie analizie poddano następujące tytuły:

- *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum*
- *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Bibliologia*
- *Akapit. Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie*
- *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*
- *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*
- *Biblioteka*
- *Biblioteka i Edukacja*
- *Bibliotekarz Lubelski*
- *Bibliotekarz Podlaski*
- *Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski*
- *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*
- *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*
- *Biuletyn EBIB*
- *Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*
- *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne*
- *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*
- *Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS*

¹ 21 sierpnia 2020 r. było to 89 tytułów.

- *Folia Toruniensia*
- *Guliwer*
- *Hereditas Monasteriorum*
- *Informatio et Scientia*
- *Infotezy*
- *Język, Komunikacja, Informacja*
- *Krośnieńskie Zeszyty Biblioteczne*
- *Medical Library Forum*
- *Notes Konserwatorski*
- *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*
- *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*
- *Podkarpackie Studia Biblioteczne*
- *Polish Libraries*
- *Przegląd Biblioteczny*
- *Przegląd Biblioterapeutyczny*
- *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*
- *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy*
- *Rocznik Biblioteki Kraków*
- *Rocznik Biblioteki Narodowej*
- *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*
- *Rocznik Biblioteki Uniwersyteckiej*
- *Roczniki Biblioteczne*
- *Studia o Książce i Informacji*
- *Toruńskie Studia Bibliologiczne*
- *Uncommon Culture*
- *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*
- *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne*
- *Zarządzanie Biblioteką*
- *Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze*

W celu przedstawienia zmian zachodzących w ww. czasopismach badanie przeprowadzono czterokrotnie: w maju 2019 r., lipcu-sierpniu 2020 w maju 2021 oraz w styczniu 2022 r. Pierwszy przegląd wynikał z zapowiadanych zmian związanych z wejściem w życie Ustawy 2.0 (MNiSW, 2018) oraz tworzenia przez Bibliotekę Politechniki Gdańskiej pierwszej bazy gromadzącej informacje o politykach wydawniczych polskich czasopism naukowych (MOST Wiedzy, 2020a; Wałek & Kokot, 2020), będącej częścią platformy MOST Wiedzy (MOST Wiedzy, 2020c). Dodatkowym bodźcem do przeprowadzenia pierwszej analizy w tym czasie było seminarium „Czasopisma bibliologiczne i informatologiczne w dobie przemian” (Katowice, 28 maja 2019 r.). Analiza motywowana była chęcią przyjrzenia się polskim czasopismom bibliologicznym pod kątem otwartości oraz spełniania nowych wymagań ogłoszonych przez Ministerstwo

Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Kolejny przegląd nastąpił rok po ukazaniu się pierwszej wersji „Wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów” z 31 lipca 2019 r. (MNiSW, 2019a; 2019b; 2020d). Trzeci i czwarty były podyktowane aktualizacjami ww. wykazu w lutym i grudniu 2021 r. (MNiSW, 2021a; 2021b). Wydaje się, że mniej więcej roczne odstępstwa pomiędzy poszczególnymi analizami pozwalają na pełniejsze zobrazowanie procesów zachodzących wśród polskich czasopism bibliologicznych i informatologicznych. W artykule przyjęto zasadę omawiania poszczególnych zagadnień najpierw dla roku 2019 i kolejno dla lat następnych, aby na końcu zebrać główne zmiany bądź widoczne kierunki przekształceń. W kolejnych rozdziałach zostaną omówione takie zagadnienia jak: status czasopism, indeksowanie w międzynarodowych bazach i ich model publikacyjny. Sporo uwagi poświęcono polityce udostępniania i prezentacji pełnych tekstów w Internecie oraz udzielaniu zgody na dalsze rozpowszechnianie, ze szczególnym uwzględnieniem samoarchiwizacji. Analizę zawartości stron internetowych uzupełniono o dane zgromadzone przez zespół ds. polityk wydawniczych działający od 2018 r. w Bibliotece Politechniki Gdańskiej.

STATUS CZASOPISM

W pierwszej kolejności sprawdzono status czasopisma pod kątem jego aktywności. Za nieaktywne zostały uznane czasopisma, których opóźnienie wyniosło ponad dwa numery w przypadku rocznika, trzy numery w przypadku półrocznika oraz cztery, gdy czasopismo deklarowało się jako kwartalnik. Za wyjątkowy przypadek można uznać tytuł, który ukazał się tylko w jednym numerze, mimo deklaracji ukazywania się w cyklu półrocznym (*Informatio et Scientia*).

W 2019 r. aktywnych było 41 czasopism, natomiast nieaktywnych – pięć (*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Bibliologia; Akapit. Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie; Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne; Podkarpackie Studia Biblioteczne; Rocznik Biblioteki Uniwersyteckiej*). Po roku liczby te uległy zmianom: 38 czasopism aktywnych, 8 – nieaktywnych. Zgodnie z założeniami przyjętymi na potrzeby artykułu 3 tytuły otrzymały status „nieaktywne”: *Hereditas Monasteriorum; Informatio et Scientia; PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. Po ponownej weryfikacji przeprowadzonej w maju 2021 r. za nieaktywne uznano dalsze pięć tytułów: *Krośnieńskie Zeszyty Biblioteczne; Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy; Studia o Książce i Informacji; Uncommon Culture; Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze*. Kolejny przegląd ze stycznia 2022 r. wykazał, że przestały się ukazywać dwa czasopisma: *Język, Komunikacja, Informacja; Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne*

i Media. Oznacza to, że w ramach przyjętej przez nas zasady dziesięć czasopism w ciągu trzech lat zakończyło działalność.

INDEKSOWANIE CZASOPISM W MIĘDZYNARODOWYCH BAZACH

W następnym etapie przeanalizowano występowanie czasopism w bazach bibliograficzno-abstraktowych Scopus i Web of Science. We wszystkich latach jedyny tytuł, który był indeksowany w Web of Science to, nieaktywne od 2016 roku – *Hereditas Monasteriorum*. Natomiast w bazie Scopus w 2022 r. pojawiło się czasopismo *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*.

Jednocześnie dokonano przeglądu zawartości baz Sherpa Romeo i Directory of Open Access Journals (DOAJ). W Sherpa Romeo, w której gromadzone są dane dotyczące polityk wydawniczych poszczególnych czasopism naukowych, w 2019 r. zarejestrowane były dwa polskie czasopisma bibliologiczne: *Folia Toruniensia* i *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. Po kolejnej analizie w 2020 r. liczba ta wzrosła do czterech – pojawiły się dwa nowe tytuły: *Biuletyn EBIB* oraz *Uncommon Culture*. Liczba indeksowanych czasopism w 2021 r. wyniosła trzy, ponieważ ten ostatni tytuł został z niej usunięty. W 2022 r. liczba znowu wyniosła cztery, bowiem *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum* zostały zarejestrowane w bazie. Zmiany widać także w przypadku rejestracji w DOAJ, dostarczającej informacji o czasopismach publikujących w modelu OA. W 2019 r. w bazie tej znajdowało się siedem tytułów: *Biblioteka; Biblioteka i Edukacja; Biuletyn EBIB; Folia Toruniensia; Infotezy; Podkarpackie Studia Biblioteczne; Toruńskie Studia Bibliologiczne*. W 2020 r. w DOAJ zarejestrowano dodatkowo: *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*. Natomiast w 2021 r. zostały przyjęte dwa tytuły: *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum* oraz *Medical Library Forum*. Z bazy zniknęły w 2021 r. *Biuletyn EBIB*, a rok później *Podkarpackie Studia Biblioteczne*.

Znamienne jest to, że tytuły zarejestrowane w Sherpa Romeo powtarzają się w bazie DOAJ. Należy podkreślić, że rejestracja w wyżej wymienionych bazach jest poprzedzona samodzielnym zgłoszeniem redakcji do każdej z nich. Zanim czasopismo zostanie zarejestrowane musi zadbać o przejrzystą prezentację informacji dotyczących sposobu prowadzenia czasopisma, ponieważ przechodzi przez ściśle określoną i restrykcyjną weryfikację (DOAJ, 2020). Na stronie internetowej czasopisma bądź wydawcy wymagane jest przedstawienie procesu wydawniczego i warunków licencjonowania treści. Obecność tytułów w najpopularniejszych bazach oznacza, że redakcje dbają o formalną stronę prowadzenia czasopisma, a przy tym zyskują międzynarodową promocję i rozgłos.

MODEL PUBLIKACYJNY CZASOPISM

Najważniejszym zagadnieniem, które zdeterminowało pracę nad polskimi czasopismami bibliologicznymi, była kwestia realizacji polityki otwartego dostępu (Open Access – OA). Pierwsze wnioski z badania stopnia otwartości polskich czasopism bibliologicznych były bardzo pozytywne. Na potrzeby artykułu, za definicją zaproponowaną w publikacji *Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych* (Nieżgódka, red., 2011, s. 137) przyjęto, że Open Access to jakakolwiek forma udostępniania pełnych tekstów bez bariery logowania i opłaty ze strony użytkowników. Brano pod uwagę nie tylko dostęp na podstawie licencji Creative Commons (CC Polska, 2020) (tzw. libre OA), ale również otwarty dostęp na zasadach dozwolonego użytku (tzw. gratis OA). Istnienie czasowego embarga również nie było przeszkodą w zaliczeniu czasopisma do otwartych.

Model OA w 2019 r. stosowało 40 czasopism, liczba ta wzrosła w 2020 r. do 43; w 2021 r. pozostała bez zmian. Do kategorii otwartego dostępu w żadnym z analizowanych lat nie zostały zaliczone: *Akapit. Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie* czy *Rocznik Biblioteki Uniwersyteckiej*, które są nieaktywne, a na stronach publikują tylko spisy treści poszczególnych numerów. Natomiast *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* w latach 2019-2021 został uznany za nieaktywny, ponieważ tylko dwa roczniki (2015, 2016) i pojedyncze artykuły z tego czasopisma były w otwartym dostępie. W trakcie analizy w 2022 r. zauważono, że na stronie czasopisma na Portalu Czasopism Naukowych UJ dodano kolejne roczniki z lat 2017-2020, co spowodowało, że czasopismo zostało uznane za publikujące w modelu OA, zatem w 2022 r. łączna liczba czasopism wyniosła 44.

W celu zbadania stopnia otwartości wzięto pod uwagę następujące zagadnienia: stosowane rozwiązania prawne i sposób dostępu do treści, zasady samoarchiwizacji² dla autorów oraz rozpowszechniania przez pozostałych użytkowników.

POLITYKA UDOSTĘPNIANIA PEŁNYCH TEKSTÓW W INTERNECIE

W ramach badania rozwiązań prawnych prześledzono m.in. stopień wykorzystania licencji Creative Commons (dalej: licencje CC). W 2019 r. 18 tytułów stosowało jakąś licencję CC. Zatem na 40 analizowanych cza-

² Samoarchiwizacja (ang. *self-archiving*) to proces samodzielnego zamieszczania materiałów o charakterze naukowym w repozytoriach o otwartym dostępie w postaci e-printów. Jest jedną z dróg publikowania według idei Open Access, nazywaną zieloną drogą (ang. *Green Open Access*) (BPG, 2020b).

sopism z otwartym dostępem 45% deklarowało wykorzystywanie licencji CC. Najbardziej liberalne licencje, tj. CC BY i CC BY-SA stosowało siedem czasopism. W tym samym czasie siedem czasopism używało najbardziej restrykcyjnej licencji, czyli CC BY-NC-ND. W poniższej tabeli znajdują się wszystkie tytuły, które w 2019 r. deklarowały stosowanie licencji CC:

Tabela 1. Licencje CC stosowane przez poszczególne czasopisma w 2019 r. (oprac. własne)

Licencja CC 2019	Tytuł czasopisma
CC BY 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biuletyn EBIB</i> • <i>Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS</i> • <i>Podkarpackie Studia Biblioteczne</i>
CC BY 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biblioteka i Edukacja</i> • <i>Hereditas Monasteriorum</i>
CC BY-SA 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy</i>
CC BY-SA 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biblioteka</i>
CC BY-NC 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Infotezy</i>
CC BY-ND 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Folia Toruniensia</i> • <i>Toruńskie Studia Bibliologiczne</i>
CC BY-NC-ND 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliotekarz Lubelski</i> • <i>Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich</i>
CC BY-NC-ND 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum</i> • <i>Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia</i> • <i>Informatio et Scientia</i> • <i>Język, Komunikacja, Informacja</i> • <i>Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media</i>
CC BY-NC-SA 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej</i>

Niestety, również w tym czasie istniała duża grupa czasopism, których zapisy prawne budziły wątpliwości. Wśród nich można wyodrębnić czasopisma, w których brakuje jakiegokolwiek informacji dotyczącej praw autorskich i dalszego użytkowania. W grupie tej w 2019 r. znalazły się następujące czasopisma: *Akapit. Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie*; *Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski*; *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*; *Guliwer*; *Przegląd Biblioteczny*; *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy*; *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne* oraz *Zarządzanie Biblioteką*. W kolejnej grupie tytułów brak informacji na dostępnych stronach internetowych, natomiast w stopkach redakcyjnych pełnych tekstów udostępnionych w Internecie widnieje zapis dotyczący właściciela praw autorskich (*Notes Konserwatorski*; *Polish Libraries*; *Rocznik Biblioteki Kraków*; *Rocznik Biblioteki Narodowej*). Z udostępnianych przez te czasopisma pełnych tekstów można skorzystać na zasadzie dozwolonego użytku.

Sporo informacji można znaleźć na stronach bibliotek cyfrowych, gdyż wiele tytułów wykorzystywało je do prezentacji pełnych tekstów. Kluczowym źródłem były informacje zawarte w zakładce „Prawa”. Niestety, mimo publikacji w bibliotece cyfrowej dwa czasopisma nie posiadały wypełnionego tego pola, co uniemożliwiło identyfikację posiadacza majątkowych praw autorskich. Ponadto zarówno strony internetowe, jak i strona redakcyjna nie dostarczały tych informacji i dlatego już wcześniej zostały wymienione w pierwszej z omawianych grup. Dwa tytuły nie posiadały zapisów na stronie redakcyjnej oraz w serwisie internetowym, natomiast w bibliotece cyfrowej w zakładce „Prawa” pojawiała się nazwa wydawnictwa (*Krośnieńskie Zeszyty Biblioteczne; Przegląd Biblioterapeutyczny*). Zbieżne informacje pojawiły się w przypadku trzech czasopism: *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Bibliologia; Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne* oraz *Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze*, gdzie zarówno na stronie redakcyjnej, jak i w zakładce „Prawa” w bibliotece cyfrowej zawarte były te same zapisy. Prawdziwe zdziwienie wzbudził przypadek *Pamiętnika Biblioteki Kórnickiej*. Czasopismo nie posiadało informacji o prawach autorskich na stronie WWW, w numerach dostępnych w bibliotece cyfrowej na stronie redakcyjnej widniał zapis „Copyright by Biblioteka Kórnicka PAN”. Jednakże zapis w opisie publikacji w bibliotece cyfrowej podawał informacje, że rocznik należy do domeny publicznej. Taki zapis może wprowadzić w błąd czytelnika i spowodować nieświadome naruszenie majątkowych praw autorskich. Warto zaznaczyć, że ten niewątpliwie błąd mógł być spowodowany omyłkowym wprowadzeniem domeny publicznej do zakładki „Prawa”. Podjęta przez pracowników Biblioteki Politechniki Gdańskiej w grudniu 2019 r. próba sprostowania informacji zakończyła się niepowodzeniem.

Cztery czasopisma na stronach internetowych miały zapisy wskazujące na udzielenie przez autorów licencji niewyłączonej, przy czym *Bibliotekarz Podlaski* i *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi* w sposób jednoznaczny informują o tym potencjalnych autorów. Natomiast przy *Rocznikach Bibliotecznych* i *Studiach o Książce i Informacji* można się tylko domyślać, że jest to licencja niewyłączna, ale nie jest to określone wprost. Wszystkie powyższe czasopisma na stronie redakcyjnej zamieszczały informację o posiadaniu praw autorskich przez wydawcę w formie noty copyright. Co ciekawe, *Bibliotekarz Podlaski* wychodził poza ramy dozwolonego użytku, informując na swojej stronie WWW czytelników m.in. o możliwości rozpowszechniania tekstów artykułów oraz zachęcał autorów „do zamieszczania opublikowanych w czasopiśmie artykułów w otwartych repozytoriach (po recenzji lub ostatecznej wersji wydawcy) pod warunkiem podania linku do strony czasopisma”.

Osobno rozpatrzono przypadki, które nie kwalifikowały się do żadnej z powyższych grup.

W czasopiśmie *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* jedyny zapis dotyczący praw autorskich znajdował się w zakładce „Informacje dla autorów”, informował on że „Prawa wydawnicze przechodzą na wydawcę”. Natomiast *Uncommon Culture* w zakładce „About the Journal” zamieszczał informację dotyczącą natychmiastowego otwartego dostępu, przy czym przy poszczególnych artykułach znajdowała się nota copyright © ATHENA.

Z kolei *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej* zamieszcza na swojej stronie wzór oświadczenia autorskiego, w którym brak jednoznacznej informacji, czy autor przenosi na wydawcę majątkowe prawa autorskie bądź udziela mu licencji. Na stronie czasopisma teksty artykułów są dostępne bez oznaczenia własności prawnomajątkowej. Natomiast w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej dostęp jest ograniczony tylko do użytkowników Biblioteki Jagiellońskiej wraz z informacją o właścicielu praw, którym w tym przypadku jest Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej.

Aby rozwiązać ewentualne wątpliwości należy zaznaczyć, że w przypadku czasopism, które nie stosowały w 2019 r. licencji CC, powinno zachodzić domniemanie, że użytkownik mógł wykorzystywać tekst jedynie w zakresie dozwolonego użytku. Wyjątkiem był wspomniany wcześniej *Bibliotekarz Podlaski*, w którym pojawił się zapis o dodatkowych uprawnieniach dla użytkowników i autorów.

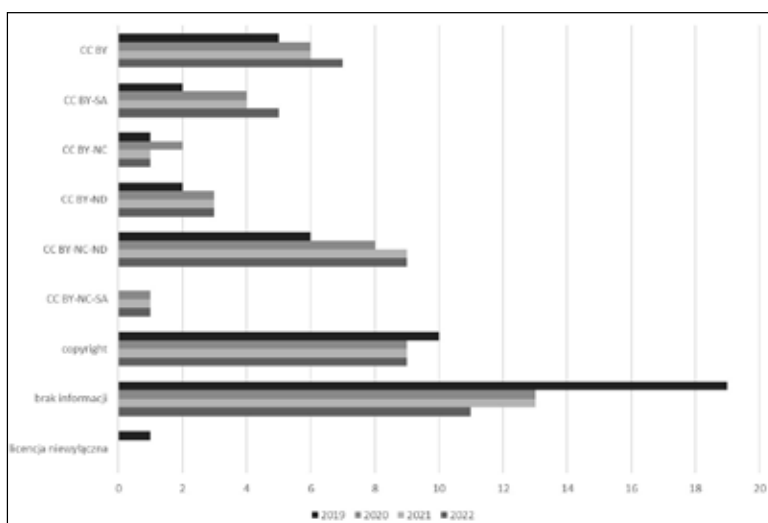
Analiza z 2020 r. wykazała wzrost liczby czasopism publikujących w otwartym dostępie, są to: *Roczniki Biblioteczne*; *Studia o Książce i Informacji* oraz *Zarządzanie Biblioteką*. Wzrosła również liczba periodyków stosujących licencje CC, były to już 26 tytuły na 43 otwartych czasopism, co daje 60%. Poza przejściem czasopism na licencje CC nie zaszły żadne widoczne zmiany w zakresie statusu prawnoautorskiego od 2019 r.

Tabela 2. Licencje CC stosowane przez poszczególne czasopisma w 2020 r. (oprac. własne)

Licencja CC 2020	Tytuł czasopisma
CC BY 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biuletyn EBIB</i> • <i>Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS</i> • <i>Podkarpackie Studia Biblioteczne</i>
CC BY 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biblioteka i Edukacja</i> • <i>Hereditas Monasteriorum</i> • <i>Zarządzanie Biblioteką</i>
CC BY-SA 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy</i>
CC BY-SA 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliotekarz Podlaski</i> • <i>Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media</i>
CC BY-NC 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Infotezy</i> • <i>Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi</i>
CC BY-ND 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Folia Toruniensia</i> • <i>Toruńskie Studia Bibliologiczne</i>

CC BY-ND 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biblioteka</i> • <i>Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej</i>
CC BY-NC-ND 3.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliotekarz Lubelski</i> • <i>Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich</i>
CC BY-NC-ND 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum</i> • <i>Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia</i> • <i>Informatio et Scientia</i> • <i>Język, Komunikacja, Informacja</i> • <i>Przegląd Biblioteczny</i> • <i>Zagadnienia Informacji Naukowej - Studia Informacyjne</i>
CC BY-NC-ND (brak wersji)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Medical Library Forum</i>
CC BY-NC-SA (brak wersji)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne</i>
CC BY-NC-SA 4.0	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej</i>

Pomimo tego, że w 2021 r. liczba czasopism wykorzystujących licencje CC nie uległa zmianie, zauważono, że na stronie WWW periodyku *Infotezy* zabrakło informacji o stosowanej licencji, przy czym typ licencji nadal widnieje w profilu czasopisma w bazie DOAJ. W zestawieniu na miejscu *Infotez* znalazł się *Przegląd Biblioterapeutyczny*, który zaczął używać licencji CC BY-NC-ND 4.0. Są to jedyne znaczne zmiany, które zaszły w 2021 r. w zakresie licencji. W 2022 r. dwa periodyki wprowadziły licencje Creative Commons, są to *Polish Libraries* (CC BY 4.0) i *Roczniki Biblioteczne* (CC BY-SA 4.0), natomiast Biuletyn EBIB zaktualizował wersję licencji CC BY z 3.0 do 4.0.

Wykres 1. Polityka udostępniania pełnych tekstów w Internecie stosowana przez czasopisma w latach 2019-2022 r. (oprac. własne)

PREZENTACJA PEŁNYCH TEKSTÓW W INTERNECIE

W dalszej kolejności przeanalizowano sposób udostępniania pełnych tekstów w Internecie. Wzięto pod uwagę wykorzystywanie przez czasopisma infrastruktury Open Journal System, bibliotek cyfrowych oraz innych rozwiązań tworzonych na potrzeby konkretnych instytucji. Część tytułów występowała w kilku kategoriach, ponieważ jednocześnie stosowano różne ścieżki dostępu do artykułów. Głównie dotyczyło to powielania publikowanych treści w bibliotekach cyfrowych, które były traktowane jako kolejny punkt dostępu bądź promocji.

Rozwiązaniem najczęściej wykorzystywanym przez czasopisma było prowadzenie strony WWW konkretnego tytułu. W 2019 r. taką stronę internetową miało 16 czasopism. Równie popularnym sposobem udostępniania pełnych treści, stosowanym przez 12 periodyków, było prowadzenie stron w ramach istniejących instytucji. Jako przykład może posłużyć strona internetowa *Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* (Czasopismo ZNiO, 2020), będąca podstroną Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

Jak już wcześniej wspomniano, jednym ze sposobów udostępniania tekstów było umieszczanie ich w bibliotekach cyfrowych. Formę tę zastosowało 12 redakcji, przy czym należy zaznaczyć, że pięć tytułów było również dostępnych na stronach innego typu.

Platformę Open Journal System wykorzystywało osiem czasopism. Periodyki te znajdowały się zarówno na platformach skupiających wszystkie czasopisma wydawane przez określoną instytucję, np. Akademicka Platforma Czasopism (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu), jak i samodzielnie wykorzystywały infrastrukturę OJS. Tak samo jak w przypadku bibliotek cyfrowych jedno z czasopism dostępne było na dwóch różnych platformach, tj. OJS oraz w repozytorium uczelnianym – *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum*. Pięć tytułów funkcjonowało w ramach instytucjonalnych platform czasopism wykorzystujących inne oprogramowanie niż OJS, były to *Czasopisma Naukowe w Sieci* (Uniwersytet Wrocławski), *Czasopisma SBP* i *Czasopisma PAN*.

Zmiany, jakie zaszły w 2020 r., to wprowadzenie nowych rozwiązań w prezentowaniu treści. Jedną z nich było wykorzystanie platformy OJS jako dodatkowego punktu dostępu do artykułów. W ciągu roku dziewięć periodyków zaczęło stosować infrastrukturę OJS. Cztery z nich otrzymały dodatkowe finansowanie w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Wsparcie dla czasopism naukowych” (MNiSW, 2020a; 2020b; 2020c), co prawdopodobnie mogło się przyczynić do wdrożenia nowego oprogramowania. Są to: *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne; Przegląd Biblioteczny; Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne; Bibliotekarz Podlaski*. Jeszcze innego typu rozwiązania wprowadziły

dwa czasopisma, które zostały przeniesione na nowe strony internetowe. Natomiast badanie z maja 2021 r. wykazało, że kolejne dwa tytuły (*Język, Komunikacja, Informacja; Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*) zaczęły stosować platformę OJS równolegle z istniejącymi już wcześniej stronami WWW. Weryfikacja przeprowadzona w styczniu 2022 r. dostarczyła nowych informacji, bowiem 15 tytułów dołączyło do platformy Biblioteka Nauki (Biblioteka Nauki, 2022), której nowa wersja została udostępniona 15 czerwca 2021 r. Dla żadnego z tych czasopism Biblioteka Nauki nie jest jedynym miejscem udostępniania tekstów, ma natomiast wesprzeć wydawców, redakcje i samych autorów w promocji publikacji. Zapisy dotyczące zasad udostępniania w przypadku 14 tytułów były zbieżne z zamieszczanymi na podstawowych stronach tychże czasopism, jedynie w przypadku *Pamiętnika Biblioteki Kórnickiej* podana jest licencja CC BY-NC-ND 3.0 zamiast CC BY-ND 4.0.

UDZIELANIE ZGODY NA DALSZY ROZPOWSZECHNIANIE PEŁNYCH TEKSTÓW

Obecnie w świecie nauki powszechną i pożądaną praktyką jest samoarchiwizacja (Nowak, 2009), czyli samodzielne zamieszczanie przez autorów własnych artykułów w serwisach internetowych. Działanie to ma dwojakie znaczenie – po pierwsze, służy tworzeniu naukowych sieci w celu nawiązania współpracy; drugim beneficjentem samoarchiwizacji jest promocja własnego dorobku naukowego, poprzez zwiększanie widoczności w sieci (Nahotko, 2007). Wielość punktów dostępu do konkretnego tekstu wpływa na poprawę jego wyszukiwalności (Brzóska et al., 2013, s. 31-34). Istnieją badania, które potwierdzają wpływ OA na zwiększenie poziomu cytowalności (Lewis, 2018; Piwowar et al., 2018; Archambault et al., 2016; Bautista-Puig et al., 2020) – w literaturze funkcjonuje pojęcie „open access citation advantage” (OACA). Z drugiej strony część badaczy sygnalizuje potrzebę dalszych badań w tym kierunku (Lewis, 2018).

Zasada zgody na rozpowszechnianie, z czym nieodzownie łączy się samoarchiwizacja, jest podstawą funkcjonowania wszystkich typów licencji CC. Jest ona najszerzej realizowana przez dwie najmniej restrykcyjne licencje: CC BY i CC BY-SA. Jednocześnie te licencje są rekomendowane w Planie S (cOAlition S, 2019) zarówno dla artykułów opublikowanych w modelu tzw. złotej drogi, jak i udostępnianych w repozytoriach publikacji naukowych w ramach zielonej drogi. Na potrzeby artykułu wyróżniono dwa typy miejsc samoarchiwizacji; czynnikiem je rozróżniającym była możliwość komercyjnego udostępniania treści. W praktyce określa ona, czy autor ma możliwość umieszczania swoich artykułów w niekomercyjnych serwisach, np. uczelnianych platformach rejestrujących dorobek

naukowy pracowników oraz spełniających te same funkcje repozytoriach instytucjonalnych, czy na platformach czerpiących korzyści majątkowe z tego tytułu. Również licencje CC można podzielić na pozwalające na dalsze komercyjne użytkowanie: CC BY, CC BY-SA, CC BY-ND oraz zakazujące go: CC BY-NC, CC BY-NC-SA, CC BY-NC-ND. W pierwszej grupie w 2019 r. znalazło się dziewięć czasopism, ich liczba w 2020 wzrosła do 13 i taka też była w 2021 r. Dokładnie takie same wartości występują dla grupy niekomercyjnej w 2019 – dziewięć, 2020 i 2021 – 13. W 2022 r. liczba czasopism korzystających z najbardziej liberalnych licencji z pierwszej kategorii wynosiła 15. Jedynym przypadkiem w 2019 r. spoza czasopism stosujących licencje CC a pozwalającym na samoarchiwizację był *Bibliotekarz Podlaski*, który zezwalał czytelnikom na rozpowszechnianie tekstów artykułów oraz zachęcał autorów do samoarchiwizacji w otwartych repozytoriach. Natomiast w 2020 r. czasopismo to przeszło na licencję CC BY-SA 4.0.

Nieodłącznie związana z OA jest kwestia embarga czasowego. Termin ten można rozumieć zarówno jako opóźnienie udostępniania treści w wolnym dostępie względem daty publikacji, tzw. opóźniony OA, jak i restrykcję czasową w samoarchiwizacji dokonywanej przez autora (BPG, 2020a). Pierwszy typ embarga w 2020 r. stosowany jest w dwóch czasopismach wydawanych przez SBP i wynosi on sześć miesięcy. Warto zwrócić uwagę, że jest to najdłuższy okres embarga, który jest dopuszczony w programie „Wsparcie dla...”. Natomiast ograniczenie możliwości samoarchiwizacyjnych obejmujące 12 miesięcy stosują od 2020 r. *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* i *Folia Bibliologica*. *Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS*, co było również praktykowane przez to czasopismo w 2019 r. Zastanawia fakt, że treści są udostępniane na licencjach CC, które z zasady zakładają możliwość rozpowszechniania tekstów bez ograniczeń czasowych. Pozostałe czasopisma nie wykorzystują możliwości nałożenia embarga w jakiegokolwiek formie.

W toku badań podjęto także próbę analizy umów zawieranych z autorami. Na podstawie informacji dostępnych na stronach internetowych ustalono, że dziesięć czasopism udostępnia wzór umowy, a dwa tytuły – oświadczenia autorskie, w których w jakimś stopniu uwzględniono zagadnienie praw autorskich. Licencje niewyłączne deklarowane są w siedmiu periodykach, jedna umowa dotyczy przeniesienia praw autorskich na Wydawcę, natomiast w dwóch zawarte są nieprecyzyjne zapisy. W czasopiśmie *Medical Library Forum* brak określenia, czy licencja ma charakter wyłączny czy niewyłączny, natomiast *Zarządzanie Biblioteką* zamieszcza na swojej stronie dwa wykluczające się wzory – licencję niewyłączną i o przeniesieniu praw autorskich. W obu oświadczeniach autorskich nie następuje udzielenie żadnej licencji Wydawcom. W *Nowej Bibliotece* autor określa typ licencji CC dla zgłaszanego artykułu, z kolei PTINT stosuje

niejednoznaczny zapis: „Autor/Autorzy przekazują tekst do publikacji i rozpowszechniania na wszystkich polach eksploatacji w czasopiśmie „PTINT”, wydawanym przez Polskie Towarzystwo Informatyki (art. 50 Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych)” (PTINT, 2019). W sześciu z dostępnych wzorów zapisany jest rodzaj licencji CC, na podstawie której zostanie opublikowany zgłaszany artykuł. Z racji tego, że nieliczne redakcje udostępniają pełne wzory umów, nie jest możliwe przeprowadzenie kompleksowych badań stwierdzających, czy praktyki publikacyjne rzeczywiście pokrywają się z zapisami w umowach.

DODATKOWE DANE ZGROMADZONE PRZEZ ZESPÓŁ DS. POLITYK WYDAWNICZYCH

Przedstawione powyżej wyniki można uzupełnić o dane zgromadzone w trakcie prac zespołu ds. polityk wydawniczych, działającego od 2018 r. w Bibliotece Politechniki Gdańskiej. Dodatkowe informacje zostały uzyskane dzięki bezpośredniemu kontaktowi z redakcjami i wydawcami czasopism. W związku z tworzeniem przez Bibliotekę Politechniki Gdańskiej pierwszej bazy gromadzącej informacje o politykach wydawniczych polskich czasopism naukowych (MOST Wiedzy, 2020b), będącej częścią platformy MOST Wiedzy (MOST Wiedzy, 2020c), pracownicy Biblioteki Politechniki Gdańskiej skontaktowali się w formie elektronicznej z redakcjami wybranych czasopism. Do dnia 31 stycznia 2022 r. opracowano i zweryfikowano dane dotyczące polityki wydawniczej 1450 czasopism (MOST Wiedzy, 2020a). Dotyczyło to periodyków, wpisanych do „Wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów”. Po zmianach wprowadzonych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w lipcu-sierpniu 2019 r. 12 z 40 wyżej omawianych tytułów znalazło się w wymienionym wykazie (zestawienie to uzupełniono o 11 czasopism, które na wykazie pojawiły się w wyniku aktualizacji ogłoszonych w lutym i grudniu 2021 r. oraz lipcu 2023 r.). Spośród 23 tytułów z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa siedem zakwalifikowało się do programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Dla ułatwienia identyfikacji czasopisma objęte wsparciem finansowym zostały oznaczone literą W:

- *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum* (od lipca 2023)
- *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*
- *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (W)
- *Biblioteka* (od grudnia 2021)

- *Bibliotekarz Lubelski* (od grudnia 2021)
- *Bibliotekarz Podlaski* (W)
- *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* (od grudnia 2021)
- *Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*
- *Folia Toruniensia*
- *Hereditas Monasteriorum*
- *Medical Library Forum (Forum Bibliotek Medycznych)* (od grudnia 2021)
- *Notes Konserwatorski* (W)
- *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* (W)
- *Polish Libraries* (W)
- *Przegląd Biblioteczny* (W)
- *Rocznik Biblioteki Kraków* (od grudnia 2021)
- *Rocznik Biblioteki Narodowej* (od grudnia 2021)
- *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* (od lipca 2023)
- *Roczniki Biblioteczne* (od lutego 2021)
- *Toruńskie Studia Bibliologiczne*
- *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi* (od grudnia 2021)
- *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne* (W)
- *Zarządzanie Biblioteką* (od grudnia 2021)

Kontakt z redakcją następował tylko gdy brakowało istotnych dla wypełnienia bazy informacji. W przypadku dwóch czasopism zespół nie podjął próby kontaktu, ponieważ *Hereditas Monasteriorum* został zakwalifikowany do czasopism nieaktywnych, w związku z tym, że ostatni numer ukazał się w 2016 r., a *Bibliotekarz Podlaski* posiadał wszystkie niezbędne informacje na swojej stronie internetowej. Niestety, do dzisiaj pewne kwestie nie zostały rozstrzygnięte w przypadku *Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Głównym powodem było wprowadzanie przekształceń w polityce wydawniczej. Dodatkowo mimo wielokrotnie podejmowanych prób od połowy października 2019 r. do końca września 2020 r. nie uzyskano jakiegokolwiek odpowiedzi ani od redakcji czasopisma *Przegląd Biblioteczny*, ani od jego wydawcy. W przypadku drugiego tytułu wydawanego przez SBP, za pierwszym razem redakcja poinformowała, aby pytania skierować do wydawcy. Niestety, i tym razem wydawca nie udzielił odpowiedzi. Latem 2020 r. ponownie skontaktowano się z redakcją czasopisma w celu potwierdzenia danych wynikających ze zmiany polityki czasopisma i przejścia na licencję CC. Redakcja niezwłocznie odpowiedziała, potwierdzając zebrane dane. Prawdopodobnie z powodu braku osoby odpowiedzialnej za politykę czasopisma, dopiero po przesłaniu pytań na kilka różnych adresów mailowych uzyskano odpowiedzi na zadane pytania w sprawie dwóch czasopism wydawanych przez Bibliotekę Narodową. Na podstawie korespondencji ustalono, że mimo stosowania zasad copyright Biblioteka Narodowa zezwala autorom na samoar-

chiwizację wersji wydawniczej ich artykułów i nie stawia w tym zakresie żadnych ograniczeń. Również drogą korespondencji elektronicznej zespołowi udało się określić stosowane licencje w przypadkach, gdy informacje zawarte na stronach nie były jednoznaczne (*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne; Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich; Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej; Toruńskie Studia Bibliologiczne*). Działo się tak, gdy brakowało informacji lub gdy inne zapisy pojawiały się w umowach, a innymi były oznaczone poszczególne artykuły. Korespondencja w znaczący sposób wzbogaciła dane gromadzone w bazie polityk wydawniczych, z drugiej strony, uświadomiła redaktorom, że informacje zawarte na stronach nie powinny budzić wątpliwości wśród użytkowników oraz być spójne we wszystkich miejscach gdzie teksty są dostępne. Zauważalne jest, że redakcje niektórych czasopism wprowadziły ujednocające zmiany na swoich stronach. W 2021 r. kontakt głównie polegał na przesyłaniu przez zespół zebranych informacji z prośbą o ich weryfikację, co oznacza, że nie zachodziły poważniejsze zmiany w politykach wydawniczych wyżej omówionych czasopism. W związku z aktualizacją w grudniu 2021 r. wykazu czasopism punktowanych pracownicy odpowiedzialni za prowadzenie bazy polityk wydawniczych rozszerzyli prace o nowo zarejestrowane w wykazie tytuły.

PODSUMOWANIE

Badanie wykazało, że działania na rzecz otwartej komunikacji naukowej są szeroko wdrażane wśród czasopism z zakresu bibliologii i informacji naukowej. Pomiedzy pierwszą a ostatnią analizą, można zanotować pozytywne zmiany w kierunku otwartości. Przejawia się to w tym, że cztery czasopisma wprowadziły otwarty dostęp do treści, a dziesięć zaczęło stosować licencje CC. Ostatecznie w 2022 r. liczby te prezentują się w następujący sposób: 96% z wszystkich analizowanych czasopism zapewnia otwarty dostęp i aż 64% z nich stosuje licencję CC. Uzyskane wyniki pokazują, że środowisko polskich bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej nie tylko od lat promuje idee otwartego upowszechniania wiedzy, ale także aktywnie je praktykuje. Rozpatrując zagadnienie wykorzystywania zasad Open Access w celu tworzenia własnych polityk wydawniczych można stwierdzić, że podstawowe założenia, takie jak: wolny, bezpłatny, powszechny, trwały i szybki dostęp do publikacji elektronicznych, rzeczywiście są realizowane. Dotyczy to zarówno czasopism publikujących na licencjach CC, jak i w modelu gratis Open Access. Nieco większe problemy stwarza kwestia dalszego rozpowszechniania tekstów. Być może wynikają one z braku zrozumienia zasad określanych przez licencje CC, np. *Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS* czy *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* mimo publikowania tekstów dla użyt-

kowników na licencjach CC jednocześnie nakładają na autorów embargo czasowe na samoarchiwizację. Taka praktyka jest zaprzeczeniem zasad wolności w upowszechnianiu tekstów, która jest zapisana w treści licencji. Zdarzają się również redakcje, które zezwalają na rozpowszechnianie tekstów, niestety, nie informują o tym użytkowników na swoich stronach internetowych. Dopiero bezpośredni kontakt zespołu odpowiedzialnego za tworzenie bazy polityk wydawniczych polskich czasopism naukowych pozwolił na uzyskanie tak ważnej informacji. Problemy te mogłyby być rozwiązane poprzez dodanie wyraźnych zapisów dotyczących zasad samoarchiwizacji i rozpowszechniania tekstów przez użytkowników. Jako przykład dobrych praktyk w tym zakresie można wymienić *Bibliotekarza Podlaskiego* oraz *Roczniki Biblioteczne*, które, stosując licencję CC BY-SA 4.0, zamieszczają dodatkowe informacje.

Zaobserwowano także poprawę infrastruktury pozwalającej na prezentację treści. W ciągu dwóch lat z platformy OJS zaczęło korzystać dziesięć czasopism, co w 2021 r. dawało łączną liczbę 18 tytułów. Korzystanie z systemu OJS usprawnia cały proces wydawniczy (Matysek, 2015, s. 35), od zgłoszenia artykułu, poprzez recenzję aż do momentu jego publikacji. Dodatkową zaletą jest zastosowanie formularza, który pozwala redakcji na uporządkowanie polityki wydawniczej i ustalenie zasad, takich jak: polityka Open Access, prawa autorskie, wytyczne dla autorów. Wśród ośmiu tytułów, które w 2020 r. zaimplementowały system OJS, sześć czasopism wraz z przejściem na nową platformę zaczęło stosować licencje CC, natomiast dwa już wcześniej się nimi posługiwało. Czasopisma, które w 2021 r. zaczęły stosować system OJS nie wprowadziły żadnych zmian w swoich politykach wydawniczych, ponieważ już wcześniej korzystały z licencji CC. Znamienne jest, że spośród 18 czasopism aż 17 obecnie deklaruje stosowanie licencji CC. Kolejnym źródłem dostępu do treści jest również Biblioteka Nauki, której infrastruktura jest tak skonstruowana, że wymaga od redakcji określenia polityki wydawniczej. Tu również większość czasopism, 14 z 15 tytułów, korzysta z licencji CC, jedynie nieaktywne *Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze* deklarują copyright.

Dodatkowe informacje:

Dane zgromadzone w trakcie analiz dostępne są w formie pliku Excel pod adresem: <https://doi.org/10.34808/c4k6-ws08>

BIBLIOGRAFIA:

Archambault, É., Côté, G., Struck, B., Voorons, M. (2016). Research impact of paywalled versus open access papers. *OANumbr*, 1. <https://www.1science.com/1numbr/>.

- Arianta (2005). Arianta – Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne. <https://arianta.pl>.
- Bautista-Puig, N., Lopez-Illescas, C., de Moya-Anegon, F., Guerrero-Bote, V., Moed, H.F. (2020). Do journals flipping to gold open access show an OA citation or publication advantage? *Scientometrics*, vol. 124, iss. 3. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03546-x>
- Biblioteka Nauki (2021). Biblioteka Nauki. <https://bibliotekanauki.pl/>.
- Bibliotekarz Podlaski (2019). Polityka OPEN ACCESS. https://web.archive.org/web/20191117060435/http://bibliotekarzpodlaski.książnicapodlaska.pl/cms/?-page_id=883&lang=pl.
- BPG (2020). Słownik Otwartej Nauki. Biblioteka Politechniki Gdańskiej. <https://pg.edu.pl/centrum-kompetencji-otwartej-nauki/idea-otwartej-nauki/slownik-otwartej-nauki>.
- Brzóška, H., Danecki, K., Franczak, M., Grabowska, K., Haratyk, P., Kalinowska, A., Moraczewska, M., Nowak, P., Paleczna, D., Rozkosz, E., Rybicka, K., Stunża, G., Szkodzińska, D., Szuflika, M., Śliwowski, K., Tarkowski, A., Wilkowski, M. (2013). Wolne licencje w nauce. Instrukcja Biblioteka Otwartej Nauki. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/1938>.
- CC Polska (2020). Poznaj licencje Creative Commons. Creative Commons Polska. <https://creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/>.
- cOAlition S (2019). Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications. cOAlition S. https://www.coalition-s.org/wp-content/uploads/PlanS_Principles_and_Implementation_310519.pdf.
- Czasopismo ZNiO (2020). <https://ossolineum.pl/index.php/czasopismo-znio/>.
- DOAJ (2020). Application form. Directory of Open Access Journals. <https://doaj.org/application/new>.
- Lewis, C.L. (2018). The Open Access Citation Advantage: Does It Exist and What Does It Mean for Libraries? *Information Technology and Libraries*, vol. 37(3). <https://doi.org/10.6017/ital.v37i3.10604>.
- Matysek, A. (2015). Publikowanie czasopism otwartych z wykorzystaniem oprogramowania open source. *Nowa Biblioteka*, nr 1(16). http://www.nowabiblioteka.us.edu.pl/archiwum/2015_1/Matysek.pdf.
- MNiSW (2018). Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. 2018 poz. 1668). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668>.
- MNiSW (2019a). Nowe, rozszerzone wykazy czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych oraz wydawnictw monografii naukowych. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/web/nauka/nowe-rozszerzone-wykazy-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych-oraz-wydawnictw-monografii-naukowych>.
- MNiSW (2019b). WYKAZ czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/attachment/18ceb47-a74e-4593-9866-a8062e5f3d74>.
- MNiSW (2020a). Informacja w sprawie wyników konkursu ogłoszonego w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Ministerstwo Nauki

- i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/web/nauka/informacja-w-sprawie-wynikow-konkursu-ogloszonego-w-ramach-programu-wsparcie-dla-czasopism-naukowych>.
- MNiSW (2020b). Lista projektów zakwalifikowanych do finansowania w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/attachment/249d85ef-f073-4242-b616-5d125f6d7a47>.
- MNiSW (2020c). Obwieszczenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 stycznia 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie pomocy de minimis w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych” (Dz.U. 2020 poz. 94). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000094>.
- MNiSW (2020d). Obwieszczenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lutego 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych (Dz.U. 2020 poz. 349). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000349>.
- MNiSW (2021a). Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 18 lutego 2021 r. o zmianie i sprostowaniu komunikatu w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zmiana-i-sprostowanie-komunikatu-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-9-lutego-2021-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>.
- MNiSW (2021b). Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 grudnia 2021 r. o zmianie i sprostowaniu komunikatu w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-21-grudnia-2021-r-o-zmianie-i-sprostowaniu-komunikatu-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>.
- MNiSW (2023). Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 lipca 2023 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-17-lipca-2023-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>.
- MOST Wiedzy (2020a). Baza gromadząca informacje o politykach wydawniczych polskich czasopism naukowych. <https://mostwiedzy.pl/pl/magazine/catalog?-char=&byTitle=asc&mpoint%5Bfrom%5D=&mpoint%5Bto%5D=&score%5Bfrom%5D=&score%5Bto%5D=&pp=yes>.
- MOST Wiedzy (2020b). MOST Wiedzy – portal z wiedzą dla Ciebie. <https://mostwiedzy.pl/pl/>.

- Nahotko, M. (2007). Wpływ Open Access na poziom cytowań publikacji. W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku. <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat18/nahotko.php>.
- Nieżgódka, M., red. (2011). Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych: praktyki światowe a specyfika polska : przewidywane koszty, narzędzia, zalety i wady. Warszawa. https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1545/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Nowak, P. (2009). „Samopublikowanie”: stara metoda – nowy sens w dobie e-science. Biblioteka, nr 13 (22). <https://doi.org/10.14746/b.2009.13.5>.
- Piwowar, H., Priem, J., Larivière, V., Alperin, J.P., Matthias, L., Norlander, B., Farley, A., West, J., Haustein, S. (2018). The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. PeerJ, 6:e437. <http://dx.doi.org/10.7717/peerj.4375>.
- PTINT (2019) Oświadczenie Autora (Współautora) artykułu, Polskie Towarzystwo Informatyki. https://www.ptin.us.edu.pl/ptint_oswiadczenie_autora.docx.
- Wałek, A.; Kokot, K. (2020). Untying a tight knot – Database of Copyright and Open Access Self-Archiving Policies of Polish Scientific Journals. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4018894>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 6 listopada 2024 r.

JOANNA BŁASIOK
Gdańsk University of Technology
e-mail: blasiok@pg.edu.pl
ORCID 0009-0006-6080-5400

KAMILA KOKOT-KANIKUŁA
Gdańsk University of Technology
e-mail: kamila.kokot@pg.edu.pl
ORCID 0000-0002-3355-5198

IMPLEMENTATION OF OPEN ACCESS PRINCIPLES IN POLISH JOURNALS IN THE FIELD OF INFORMATION AND BOOK STUDIES – AN ANALYSIS OF THE PERIOD 2019-2022

KEYWORDS: Library studies. Journals. Scientific information. Open Access. Publishing policy. Self-archiving.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article presents the results of four analyses done between 2019 and 2022, focusing on the publishing policies and editorial practices in Po-

lish journals in the field of information and book studies. The aim of the study is to answer the following questions: Do editors understand the principles of Open Access? Do they apply these principles while establishing their own publishing policies? **Method** – The analysis covered 46 scientific journals from the total of 90 titles representing library sciences in Arianta database. The main source of information were the websites of journals or publishing houses, as well as direct, phone or e-mail contact with editorial teams. **Conclusions** – The study shows that actions promoting open scientific communication are widely implemented by the reviewed journals – in 2022, 96% of the titles provided open access to their content. Between the first and the last survey one may observe an increase in the number of journals using Creative Commons licenses as well as an improvement in infrastructure.